

Edward Szafrowski

W sprawie układu materiału w księdze drugiej Kodeksu Jana Pawła II

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 32/1-2, 59-77

1989

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. EDWARD SZTAFFROWSKI

**W SPRAWIE UKŁADU MATERIAŁU W KSIĘDZE
DRUGIEJ KODEKSU JANA PAWŁA II**

Treść: Wstęp. — I. Pierwsze projekty. — II. Schemat z 1977 r. — III. Schematy z 1980 i 1982 r. — IV. Układ przyjęty w Kodeksie Jana Pawła II. — Zakończenie.

Wstęp

Układ materiału w zbiorach prawnych był i jest sprawą wielkiej wagi, nie tylko ze względów praktycznych, mających na uwadze zwłaszcza ułatwienie korzystania ze zbioru. Stanowi on również kryterium przy ocenie interesującej nas pozycji kanonicznej. Przekonuje nas o tym wymownie historia źródeł poznania prawa kanonicznego. Wiadomo, jak wielkie znaczenie miało pojawienie się zbiorów systematycznych, które od razu uzyskały przewagę nad zbiorami chronologicznymi.

Historia przekonuje nas jednak także o tym, że zastosowanie właściwego układu nie jest łatwe i wymaga wielkiej erudycji ze strony tych, którzy są odpowiedzialni za przygotowanie zbioru. Dodajmy zaś od razu, że chodzi tutaj nie tylko o zastosowanie prawidłowych jednostek podziałowych, lecz również o przydzielenie do nich właściwego materiału prawnego.

Przypomnijmy następnie, że poczynając od pierwszej „kompilacji”, której autorem był Bernard z Pawii (1181—1191), powszechnie przyjęto podział na pięć ksiąg, z zastosowaniem takiej kolejności gdy chodzi o materiał prawny: *iudex, iudicium, clericus, connubia, crimen*. Księgi dzieliły się na tytuły, te zaś na kapitula. Podział na pięć ksiąg zastosowano również w pierwszym Kodeksie (1917 r.), ale inaczej rozłożono materiał prawny, mianowicie według kryterium wyrażonego w takiej generalnej zasadzie: *omne ius quo utimur vel ad personas pertinet vel ad res vel ad actiones*. Już w XVI wieku I. Lancelotti w swoich *Institutiones iuris canonici* przyjął podział według takiej kolejności: *De personis, de rebus, de iudiciis* oraz *de delictis et poenis*. Ten właśnie układ zastosowano w Kodeksie piusowym. W zbiorze tym przyjęto również podział podstawowy na kanony, które otrzymały kolejną numeryzację, co bardzo ułatwia cytowanie.

Zgodnie z brzmieniem tematu chodzi tutaj o układ materiału prawnego tylko w księdze drugiej, która otrzymała obecnie tytuł

„Lud Boży”. Na zasadzie wyjątku trzeba będzie temat nieco poszerzyć, nawet do spraw związanych z układem całego Kodeksu. Zrozumiałą jest również rzeczą, że należy uwzględnić genezę tego układu jaki mamy w obecnym Kodeksie.

I. Pierwsze projekty

Gdy przystąpiono do prac związanych z rewizją Kodeksu prawa kanonicznego promulgowanego w 1917 roku, zdawano sobie sprawę z krytyki, z jaką ze strony kanonistów spotkał się układ tego zbioru. Przedmiotem szczególnej krytyki była księga trzecia (*De rebus — O rzeczach*). Nazwano ją żartobliwie workiem, do którego wpychano wszystko, co nie pasowało do pozostałych ksiąg. Krytykowano również układ księgi II: *De personis — O osobach*.¹

Po raz pierwszy sprawa ta stała się punktem zainteresowania sesji Zespołu Centralnego Konsultorów, w dniach 5—7 kwietnia 1967 roku. Rozważono wtedy trzy fundamentalne kwestie, związane z podjęciem prac przez Papieską Komisję Odnowy KPK. Jedną z nich dotyczyła układu nowego zbioru.² Po dyskusji uznano, że w tym stadium prac nie nadszedł jeszcze moment do podejmowania wiążących decyzji. Byłoby bowiem rzeczą nie tylko trudną, ale i niewskazaną podejmować decyzję niejako *a priori*.³ Dodajmy od razu, że sprawa ta znalazła swoje miejsce w *Zasadach Odnowy KPK*.⁴

Niemniej jednak na wspomnianym wyżej spotkaniu konsultorów podjęto wstępne rozważania na temat układu materiału w przyszłym Kodeksie. Ich owocem stał się zarys schematu w tej sprawie. Według tej wstępnej koncepcji nowy Kodeks miał być podzielony na sześć ksiąg: I. *Normy o źródłach prawa*;⁵ II. *Ustawodawstwo o Ludzie Bożym w ogólności i w szczególności*; III. *Normy*

¹ Por. *Zasady Odnowy KPK*, n. 10 (PPK, t. III, z. 3, n. 5957).

² Por. *Communicationes* 2(1969) 101.

³ Na wspomnianej sesji przypomniano, że sprawa układu systematycznego materiału prawnego była już wcześniej przedmiotem rozważań i dyskusji (por. *Communicationes*, jw., s. 102 n.).

⁴ W n. 10 wysunięto taki ogólny postulat: „Nowy Kodeks należy ułożyć zgodnie z myślą i duchem dekretów soborowych, a także zgodnie z naukowymi wymogami prawodawstwa kanonicznego”. Jednocześnie stwierdzono: „Ponieważ wydaje się zbyt trudną rzeczą opracowanie zupełnie nowego układu systematycznego (jak o tym można sądzić na podstawie licznych prób, godnych zresztą pochwały, podjętych przez różnych autorów) dlatego jest rzeczą bardziej roztropną dokonać układu wtedy, gdy będzie dostatecznie zaawansowana reforma poszczególnych części Kodeksu, co już się dokonuje. Skądinąd tego samego uczy historia prac każdej nowej kodyfikacji” (PPK, t. III, z. 3, nn. 5957—5958).

⁵ I. *Legislatio de fontibus iuris (leges et consuetudines) atque de actibus administrativis qui influunt in conditionem iuridicam personarum (dispensationes, privilegia etc.)*.

dotyczące trzech posług w Kościele;⁶ IV. Ustawodawstwo o dobrach doczesnych Kościoła; V. Prawo karne i VI. Ustawodawstwo o ochronie praw w Kościele.⁷

W interesującej nas materii uznano, że tam gdzie będzie mowa o Ludzie Bożym należy określić status osobowy wszystkich wiernych, w tym również prawa i obowiązki, jakie przysługują poszczególnym grupom wiernych, zależnie od ich misji w Kościele. Jednakże te postanowienia, określające tylko prawa osobowe, winny być odróżnione od uprawnień koniecznych do właściwego wykonywania różnych posług i urzędów kościelnych.⁸

Zaproponowany na tym zebraniu układ materiału prawnego, dotyczący Ludu Bożego w ogólności i w szczególności, przedstawiał się następująco:

1° O osobach fizycznych w ogólności (łącznie z obowiązkami i prawami wszystkich wiernych). O osobach prawnych czyli moralnych (łącznie z materiałem prawnym dotyczącym stowarzyszeń wiernych).

2° O osobach fizycznych w szczególności, czyli o różnych stanach wiernych, a więc o duchownych czyli tych, którzy należą do hierarchii kościelnej,⁹ o świeckich, o tych, którzy wybrali stan doskonałości (gdzie też powinny być normy dotyczące ich stowarzyszeń).

3° Normy o hierarchii kościelnej ustanowionej w Kościele.¹⁰

Dnia 28 maja 1968 roku odbyła się sesja plenarna kardynałów wchodzących w skład Papieskiej Komisji odnowy KPK. Przedmiotem rozważań była sprawa systematycznego układu przyszłego Ko-

⁶ III. *Legislatio de tribus muneribus Ecclesiae*:

1ª Sectio. *Normae de Magisterio Ecclesiae, seu de munere docendi*.

2ª Sectio. *Normae de Sacramentis, de Sacramentalibus et de cultu divino inclusis locis et temporibus sacris*, seu de munere sanctificandi.

3^a Sectio. *Normae de regimine Ecclesiae seu de munere regendi: de variis organis regiminis et de exercitio potestatis regiminis, tum in Ecclesia universalis, tum in Ecclesiis particularibus*.

⁷ IV. *Legislatio de bonis Ecclesiae temporalibus seu de iure patrimoniali*. V. *Legislatio de iure poenali*. VI. *Legislatio de tutela iurium in Ecclesia*:

1^a Sectio. *Normae de procedura iudiciali, contentiosa et criminali*.

2^a Sectio. *Normae de procedura in recursu administrativo servanda*. (*Communicationes* 2(1969)111—112).

⁸ *Communicationes* 2(1969)106.

⁹ W nocie 6 (s. 111) spotykamy następujące wyjaśnienie: „Hic veniunt personalia iura et obligationes clericorum, idest peculiare statutum iuridicum quod in Ecclesia habent illi fideles qui, Christi Capitis pro suo quisque gradu auctoritatem exercentes (cfr. Const. Dogm. *Lumen gentium*, caput III; Decr. *Presbyterorum Ordinis*, nn. 2 et 6), Populum Dei pascunt”.

¹⁰ Nie podano żadnych szczegółów co do układu tych norm prawnych (por. *Communicationes* 2(1969)111).

deksu. Miało miejsce również głosowanie. Odnosnie przedstawionej wyżej propozycji dotyczącej prawodawstwa o Ludzie Bożym, wynik głosowania był następujący: 22 głosy za przedstawionym projektem (bez żadnych zastrzeżeń); 18 za, ale z uwzględnieniem pewnych modyfikacji. Głosów przeciwnych nie było.¹¹

W oparciu o przyjęte na wspomnianej sesji ustalenia, opracowano kolejny prowizoryczny układ Kodeksu, który został dołączony do pisma przewodniego (15.11.1977 r.), przesyłającego pięć schematów (w tym również schemat księgi II — *O Ludzie Bożym*) do organów konsultacyjnych.¹² Po piśmie zamieszczono notę wyjaśniającą. Podkreślono w niej na wstępie, że prezentowany układ Kodeksu ma charakter prowizoryczny. Oparto go na starej zasadzie — *omne ius quo utimur vel ad personas pertinet vel ad res vel ad actiones* — przystosowanej wedle możliwości do teologicznego wykładu przedstawionego przez Vaticanum II na temat trzech posług w Kościele.¹³

W przesłanej wtedy księdze II — *O Ludzie Bożym* zaproponowano już bardziej szczegółowy układ materiału. Księga podzielona została na dwie części: I. *O osobach w ogólności* (*De personis in genere*) i II. *O osobach w szczególności* (*De personis in specie*). Część pierwsza obejmowała dwa tytuły: I. *Wierni* (*De christifidelibus*) i II. *Osoby prawne* (*De personis iuridicis*).

Tytuł pierwszy otwierał kanon ogólny, po którym następowały trzy rozdziały: I. *Status kanoniczny osób fizycznych* (*De persona-*

¹¹ *Communicationes* 2(1969)112—113.

¹² *Index generalis provisorius novi Codicis iuris canonici*:

Liber primus — *Normae generales*.

Liber secundus — *De Populo Dei*.

Pars prima — *De personis in genere*.

Pars secunda — *De personis in specie*.

Sectio I — *De ministris sacris seu de clericis*

Sectio II — *De Ecclesiae constitutione hierarchica*,

Sectio III — *De Institutis vitae consecratae per professionem consiliorum evangelicorum (consultationi iam subiecta)*.

(Uwaga autora: nie wspomniano tutaj sekcji IV — *De christifidelibus laicis* — która zawiera przesłany w tym czasie do organów konsultacyjnych schemat o *Ludzie Bożym*).

Liber tertius — *De Ecclesiae munere docendi*.

Liber quartus — *De Ecclesiae munere sanctificandi*.

Pars prima — *De Sacramentis et sacramentalibus (consultationi iam subiecta)*.

Pars secunda — *De locis et temporibus sacris*,

Liber quintus — *De iure patrimoniali Ecclesiae*.

Liber sextus — *De sanctionibus in Ecclesia (consultationi iam subiectus)*.

Liber septimus — *De tutela iurium seu de processibus (consultationi iam subiectus)*.

¹³ Por. PPK, t. X, z. 2, n. 19172 n. Z przedstawionego w poprzedniej nocie układu Kodeksu wynika, że zrezygnowano z osobnego ujmowania norm dotyczących funkcji pasterzowania, co przewidywał pierwszy schemat (por. wyżej, nota 6).

rum *physicarum statu cancnico*); II. *Obowiązki i prawa wszystkich wiernych (De omnium christifidelium obligationibus et iuribus)* i III. *Stowarzyszenia wiernych (De christifidelium associationibus)*. Tytuł II nie został podzielony na rozdziały.

Część druga, zawierająca bardzo obszerny materiał (kan. 81—533), objęła cztery sekcje, poprzedzone kanonem ogólnym. Sekcja pierwsza — *Święci szafarze czyli duchowni (De ministris sacris seu de clericis)* podzielona została na cztery rozdziały: I. *Formacja duchownych (De clericorum institutione)*; II. *Przynależność czyli inkardynacja duchownych (De clericorum adscriptione seu incarnatione)*; III. *Obowiązki i prawa duchownych (De clericorum obligationibus et iuribus)*; IV. *Utrata stanu duchownego (De amissione status clericalis)*.

Sekcja druga — *Hierarchiczna struktura Kościoła (De Ecclesiae constitutione hierarchica)* — choć obejmowała bardzo obszerny materiał, została podzielona tylko na dwa tytuły: I. *Najwyższa władza Kościoła powszechnego i jej wykonywanie (De suprema Ecclesiae universae auctoritate eiusque exercitio)* i II. *Kościół partykularne oraz ich zrzeszenia (De Ecclesiis particularibus deque earum coetibus)*.

W tytule pierwszym zamieszczono pięć rozdziałów. Pierwszy mówił o *Biskupie Rzymskim i Kolegium Biskupów (De Romano Pontifice deque Collegio Episcoporum)*. Od razu odnotujemy, że przewidziano tutaj jedynie dwa kanony. W pierwszym (kan. 155) tylko odesłano do Fundamentalnego Prawa Kościoła, gdzie miały być zamieszczone odpowiednie normy „konstytucyjne” w tej materii.¹⁴ Drugi kanon, w trzech paragrafach, mówił ogólnie o Synodzie Biskupów, kardynałach i Kurii Rzymskiej.

Wskazany wyżej materiał prawny stanowił treść trzech następnych rozdziałów (II—IV), ostatni natomiast (V) zawierał prawodawstwo o legatach Biskupa Rzymskiego.

Tytuł drugi objął olbrzymi materiał prawny (kan. 185—397). Po kanonie wstępnym następowały tylko dwa rozdziały: I. *Prowincje i regiony kościelne (De provinciis ecclesiasticis et de regionibus ecclesiasticis)*; II. *Kościół i ustanowiona w nich władza (De Ecclesiis particularibus et de auctoritate in iisdem constituta)*. Rozdział pierwszy podzielono na trzy artykuły: 1. *Sobory partykularne (De Conciliis particularibus)*; 2. *Konferencje Biskupów (De Episcoporum Conferentiis)* i 3. *Metropolici i Prymasi (De Metropolitibus et Primatibus)*. Natomiast rozdział drugi objął aż dwanaście artykułów, które w trzech wypadkach podzielono z kolei na paragrafy.

¹⁴ Can. 155: Quae de suprema Ecclesiae auctoritate vigent praescripta in canonibus Legis Ecclesiae Fundamentalibus de Romano Pontifice deque Collegio Episcoporum statuuntur (PPK, t. X, z. 2, n. 19573).

A oto wykaz poszczególnych artykułów: 1. *Kościoty partykularne* (*De Ecclesiis particularibus*); 2. *Biskupi* (*De Episcopis*), podzielony na trzy paragrafy (*Biskupi w ogólności, biskupi diecezjalni oraz biskupi koadiutorzy i pomocniczy*); 3. *Synod diecezjalny* (*De Synodo dioecesana*); 4. *Kuria diecezjalna* (*De Curia dioecesana*), w którym po siedmiu kanonach wstępnych (*canones generales*) następują cztery paragrafy (*Wikariusze generalni i biskupi, Kanclerz, inni notariusze i archiwum biskupie, Egzaminatorzy synodalni oraz Rada d/s gospodarczych i ekonom.*); 5. *Rada Kapłańska i Kolegium konsultorów* (*De Consilio presbyterali et de Collegio consultorum*); 6. *Kapituły kanoników* (*De canonicorum Capitulis*); 7. *Rada duszpasterska* (*De Consilio pastoralis*); 8. *Przeszkodzenie i opróżnienie stolicy biskupiej* (*De sede impedita et de sede vacante*), podzielony na dwa paragrafy; 9. *Parafie i proboszczowie* (*De parochiis et parochis*); 10. *Wikariusze parafialni* (*De vicariis paroecialibus*); 11. *Dziekani* (*De vicariis foraneis*) i 12. *Rektorzy kościołów* (*De ecclesiarum rectoribus*).

Treść sekcji trzeciej miał stanowić osobny schemat: *Instituty życia konsekrowanego przez profesję rad ewangelicznych — De Institutis vitae consecratae per professionem consiliorum evangelicorum*. Został on już wcześniej (2.2.1977 r.) przesłany do konsultacji.¹⁵ Posiadał własny układ materiału, na temat którego zamieszczono obszernie wyjaśnienia w Uwagach Wstępnych (*Praenotanda*) do wspomnianego schematu.¹⁶

Zastosowano podział na dwie części: I. *Normy wspólne wszystkim instytutom życia konsekrowanego* (*De iis quae institutis vitae consecratae sunt communia*) i II. *Normy właściwe poszczególnym instytutom* (*De iis quae singulis institutorum generibus sunt propria*). Część pierwsza obejmowała siedem następujących tytułów: I. *Ustanawianie (erekcja) instytutów oraz ich części* (*De Institutorum eorumque partibus constitutione*), II. *Zależność instytutów od władzy kościelnej* (*De Institutorum dependentia ab Ecclesiastica Auctoritate*), III. *Zarząd instytutów* (*De Institutorum regimine*), IV. *Dobra doczesne instytutów i zarząd nimi* (*De Institutorum bonis temporalibus eorumque administratione*), V. *Przyjęcie do instytutu* (*De admissione ad institutum*),¹⁷ VI. *Obowiązki instytutów oraz ich członków* (*De Institutorum eorumque sodalium obligationibus*) i VII. *Odlączenie od instytutu* (*De separatione ab Instituto*).¹⁸

¹⁵ Cały schemat, zawierający tekst oryginalny i tłumaczenie polskie można znaleźć w PPK, t. X, z. 2, nn. 20116—20376.

¹⁶ Por. PPK, t. X, z. 2, nn. 20134—20141.

¹⁷ Tytuł V został podzielony na cztery artykuły: 1. *De requisitis ad candidatos recipiendos*, 2. *De nuper receptorum institutione*, 3. *De cooptatione in Institutum*, 4. *De cooptatorum institutione*.

¹⁸ Tytuł VII został podzielony na cztery artykuły: 1. *De transitu ad*

Część druga, po czterech kanonach wstępnych, obejmowała trzy tytuły: I. *Instituty zakonne (De Institutis religiosis)*,¹⁹ II. *Instituty zrzeszonego życia apostołskiego (De institutis vitae apostolicae consociatae)* oraz III. *Instituty świeckie (De Institutis saecularibus)*.

Dokonując ogólnej oceny układu materiału księgi o Ludzie Bożym, trzeba zauważyć, że dostrzegamy tutaj próbę zachowania układu przyjętego w poprzednim Kodeksie, z zastosowaniem tylko pewnych, często jedynie „zewnątrznych” przystosowań do nowej „rzeczywistości”, wynikającej z doktryny Vaticanum II. Nadano więc księdze nowy tytuł, zaczerpnięty z konstytucji dogmatycznej o Kościele. Zastąpił on dawne sformułowanie *De personis — o osobach*, już jednak w podziale na części pojawia się dawna terminologia. Część pierwsza bowiem otrzymała tytuł *O osobach w ogólności*, druga zaś *O osobach w szczególności*.

Kodeks piusowy nie miał wprowadzić osobnej części *O osobach w ogólności*, ale przecież na początku księgi drugiej zamieszczono aż 21 kanonów, które zawierały ogólne zasady dotyczące osób. Stąd znany kanonista Gomarus Michiels, przygotowując solidny komentarz do wspomnianych kanonów, dał swojemu opracowaniu następujący tytuł: *Principia generalia de personis in Ecclesia*.²⁰ Można więc powiedzieć, że Papieska Komisja miała już jakby przygotowaną drogę. Dodajmy ponadto, że część pierwsza księgi II poprzedniego Kodeksu była podzielona na dwie sekcje: *De clericis in genere* oraz *De clericis in specie*.

Zauważmy następnie, że kolejność treści materiału prawnego, proponowana w obecnym schemacie w części szczegółowej, jest w zasadzie taka sama jak w Kodeksie piusowym, a więc jest mowa najpierw o duchownych, potem o zakonnikach i wreszcie o świeckich. Zmieniono tylko nazwy tytułów, a także wprowadzono nowy materiał prawny, co wszystko stanowi następstwo uchwał Soboru Watykańskiego II.

Zarówno z przytoczonego już wcześniej oświadczenia samej Komisji, jak i z zaprezentowanego wyżej układu materiału, zastosowanego w przesłanych schematach, jasno wynika, że układ ten miał wciąż charakter prowizoryczny. Na pewno organy konsultacyjne zgłosiły wiele korzystniejszych rozwiązań. Nielatwo jednak dotrzeć do tych wniosków, a ponadto niemożliwą byłoby rzeczą wszystkie z nich uwzględnić.

aliud institutum, 2. De egressu ab Instituto, 3. De dimissione ab Instituto, 4. De conditione iuridica separatorum ab Instituto.

¹⁹ Tytuł I został podzielony na dwa rozdziały, te zaś na artykuły: r. I. *De Institutis monasticis* (artykuły: 1. *De monachis*, 2. *De monialibus*) i r. II. *De Institutis operibus apostolatus deditis* (artykuły: 1. *De Institutis canonicalibus*, 2. *De institutis conventualibus*, 3. *De Institutis apostolicis*).

²⁰ *Commentarius Libri II Codicis Iuris Canonici. Canones praeliminares* 87—106, Parisiis-Tornaci-Romae 1955, ss. 708.

Przykładowo zasygnalizujemy uwagi, jakie napłynęły z Polski. Odnosnie układu materiału w części drugiej, wysunięto najpierw zastrzeżenie co do przydzielenia materiału dla poszczególnych sekcji. Pierwsza z nich mówi o *świętych szafarzach czyli duchownych*, druga zaś o *hierarchicznej strukturze Kościoła*. Tymczasem sprawa dotycząca duchownych na pewno wchodzi w zakres materiału przewidzianego sekcji drugiej. Ponadto we wspomnianej sekcji drugiej jest również mowa o duchownych (w szczególności). W związku z powyższym proponowano połączenie obydwu sekcji w jedną, pod ogólnym tytułem: *Hierarchiczna struktura Kościoła*, i przyjęcie takiego układu materiału: I. *O duchownych w ogólności*; II. *Najwyższa władza w Kościele*, itd. Przynajmniej częściowo niektóre z tych postulatów (być może wysunięte także przez innych) zostały uwzględnione w schemacie z 1980 roku.²¹ W nadesłanych z Polski sugestiach wysunięto ponadto kilka innych postulatów co do układu materiału w ramach poszczególnych tytułów czy rozdziałów.²²

III. Schematy z 1980 i 1982 roku

Jak widzieliśmy materiał prawny przewidziany dla księgi drugiej Kodeksu, był zawarty w dwóch odrębnych schematach. Stało się tak dlatego, że normy dotyczące zakonów przesłano do organów konsultacyjnych w osobnym schemacie, który miał własny układ materiału. W następnej fazie przystąpiono do opracowania księgi o Ludzie Bożym, zawierającej już całość materiału. W związku z tym dokonano wielu zmian w układzie, zapewne także na skutek nadesłanych sugestii.

W schemacie z 1980 roku księga druga jest podzielona na trzy części: I. *Wierni (De christifidelibus)*; II. *Hierarchiczna struktura Kościoła (De Ecclesiae constitutione hierarchica)* i III. *Stowarzyszenia w Kościele (De consociationibus in Ecclesia)*. W związku z tym należy zauważyć, że dokonano zasadniczych zmian w sformułowaniach tytułów oraz w ogólnym układzie materiału prawnego. Przede wszystkim zniknęły dawne tytuły części pierwszej: *O osobach w ogólności (De personis in genere)* i części drugiej: *O osobach w szczególności (De personis in specie)*, co stanowiło bezpośrednie nawiązanie do układu poprzedniego Kodeksu. W ich miejsce wprowadzono sformułowania, które były wprawdzie w po-

²¹ Tak np. tytuł *De ministris sacris seu de clericis* został przeniesiony do części pierwszej, gdzie jest mowa o *wiernych* (w ogólności). Było to na pewno korzystne przesunięcie.

²² M.in. wysunięto projekt, aby po artykule mówiącym o rektorach Kościołów dołączyć artykuł o *diakonach stałych*. Uwzględniono by tutaj takie sprawy jak *prawa i obowiązki diakonów stałych, funkcje diakonów stałych*.

przednim schemacie, ale nie w tym miejscu.²³ Część trzecia otrzymała ogólny tytuł *O stowarzyszeniach w Kościele*, a zamieszczono w niej przede wszystkim normy dotyczące zakonów, co wywołało wielki sprzeciw.

Przygotowując obecny schemat dokonano licznych przesunięć materiału prawnego, nie tylko w ramach księgi drugiej. I tak normy o osobach fizycznych i prawnych,²⁴ znalazły się teraz w księdze pierwszej Kodeksu jako jej tytuł VI. Następnie, cała sekcja pierwsza poprzedniej części drugiej, została w nowym schemacie umieszczona w części pierwszej. Na skutek tego część pierwsza (*De christifidelibus*) objęła dwa następujące tytuły: I. *Święci szafarze czyli duchowni* i II. *Obowiązki i prawa wiernych świeckich*.

Część druga księgi drugiej schematu z 1980 roku została podzielona na dwie sekcje: I. *Najwyższa władza w Kościele i jej wykonywanie* oraz II. *Kościół partykularny i ich zrzeszenia*. Obydwa sformułowania słowne były w poprzednim schemacie, na oznaczenie dwóch kolejnych tytułów w sekcji drugiej. Dawna sekcja trzecia części drugiej, stała się obecnie częścią trzecią, pod zmienioną jednak nazwą: *Stowarzyszenia w Kościele*. Włączono do niej również materiał zawarty poprzednio w rozdziale III. tytułu pierwszego części pierwszej (*De christifidelium consociationibus*). Pominęto natomiast całkowicie dawną sekcję czwartą części drugiej (*De christifidelibus laicis*).

Sekcja pierwsza części drugiej zachowała dawny układ,²⁵ natomiast poważnych przesunięć materiału prawnego dokonano w sekcji drugiej (dawniej tytuł II sekcji II). Poprzedni rozdział I (obecnie tytuł I) otrzymał nową nazwę: *Zrzeszenia Kościołów partykularnych*²⁶ a także nowy układ materiału. W miejsce dawnych trzech artykułów,²⁷ wprowadzono cztery następujące rozdziały: *Prowincje i regiony kościelne, Metropolice, Sobory partykularne i Konferencje Biskupów*.²⁸

W nowym tytule drugim (dawny rozdział II) — *Kościół partykularny i ustanowiona w nim władza* — zachowano poprzedni

²³ Obecny tytuł części pierwszej *De christifidelibus* był w poprzednim schemacie jako sformułowanie tytułowe dla tytułu pierwszego części pierwszej. Natomiast obecny tytuł części drugiej był poprzednio tytułem sekcji drugiej części drugiej (por. PPK, t. X, z. 2, n. 19277 i n. 19573).

²⁴ W poprzednim schemacie stanowiły one rozdz. I, tytułu pierwszego, części pierwszej (PPK, t. X, z. 2, nn. 19278—19305).

²⁵ W poprzednim schemacie był to tytuł pierwszy sekcji drugiej, części drugiej. Podobnie jak poprzednio obejmuje pięć rozdziałów: I. *De Romano Pontifice deque Collegio Episcoporum*, II. *De Synodo Episcoporum*, III. *De S.R.E. Cardinalibus* (w poprzednim schemacie nie zastosowano skrótów), IV. *De Curia Romana* i V. *De Romani Pontificis Legatis*.

²⁶ Tytuł poprzedni: *De provinciis ecclesiasticis et de regionibus ecclesiasticis*.

układ materiału, z tym, że dawne artykuły są obecnie rozdziałami, a paragrafy artykułami. Jednakże w rozdziale o Kurii diecezjalnej nie zamieszczono artykułu o *egzaminatorach synodalnych* (dawniej § 3). Tę instytucję całkowicie pominięto.

Część trzecia objęła materiał prawny o *Stowarzyszeniach w Kościele*. Podzielono ją na trzy sekcje: I. *Instytuty życia konsekrowanego*, II. *Stowarzyszenia życia apostolskiego* i III. *Inne stowarzyszenia wiernych*. Trzeba odnotować ważne zmiany w stosunku do poprzedniego schematu. Najpierw wprowadzono rozróżnienie pomiędzy „instytutami” i „stowarzyszeniami” w ramach życia zakonnego. Przypomnijmy, że w poprzednim schemacie zastosowano jedną tylko nazwę *Instytuty życia konsekrowanego przez profesję rad ewangelicznych*. Obecnie użyto jej tylko w odniesieniu do instytutów zakonnych i to w skróconej formie *instytuty życia konsekrowanego*. Drugi zaś rodzaj życia zakonnego określono jako *Stowarzyszenia życia apostolskiego*. W poprzednim schemacie nazwano je *Instytutami zrzeszonego życia apostolskiego (De institutis vitae apostolicae consociatae)*.

W sekcji pierwszej omawianej części trzeciej znalazł się obfity materiał prawny, który w przeważającej mierze znajdował się w poprzednim schemacie, ale teraz zastosowano bardziej precyzyjny układ materiału. Sekcja została podzielona na trzy tytuły: I. *Normy wspólne wszystkim instytutom życia konsekrowanego*, II. *Instytuty zakonne* i III. *Instytuty świeckie*. Tylko tytuł II podzielono na rozdziały, których jest osiem. W zmienionej prawie formie²⁹ weszły one do następnego schematu (1982 r.) i z kolei do Kodeksu Jana Pawła II. Zauważmy, że zastosowany tutaj układ materiału mocno odbiegał od przyjętego w poprzednim schemacie. Modyfikacje dotyczą również sformułowań tytułów.

A oto poszczególne rozdziały: 1. *Domy zakonne, ich erekcja i znoszenie*,³⁰ 2. *Zarząd instytutów*³¹ (podzielony na trzy artykuły)³² 3. *Przyjmowanie kandydatów i kształcenie członków*³³ (podzielony

²⁷ Były to następujące artykuły: 1. *De Conciliis particularibus*, 2. *De Episcoporum Conferentiis*, 3. *De Metropolitibus et Primatibus*.

²⁸ W rozdziale pierwszym schematu z 1980 r. znalazły się kanony wstępne (*canones praeliminaries*) poprzedniego schematu (kan. 186—188). Por. PPK, t. X, z. 2, nn. 19642—19651. Natomiast obecny rozdz. II przejął materiał prawny poprzedniego art. 3 (jw., nn. 19701—19711) z tą jednak różnicą, że tytuł rozdziału został skrócony: *Metropolicibus (poprzednio: Metropolicibus i Prymasibus)*. Rozdział III przejął materiał art. 1 poprzedniego schematu, a rozdział IV art. 2.

²⁹ Skrócono tylko tytuł rozdziału V: *De apostolatu institutorum (w 1980: De apostolatu Institutorum et de operibus apostolicis exercendis)*.

³⁰ *De domibus religiosis eorumque erectione et suppressione*.

³¹ *De Institutorum regimine*.

³² Oto tytuły trzech artykułów: 1. *De Superioribus et consiliis*, 2. *De Capitulis*, 3. *De bonis temporalibus eorumque administratione*.

³³ *De candidatorum admissione et sodalium institutione*.

na cztery artykuły),³⁴ 4. *Obowiązki i prawa instytucji oraz ich członków*,³⁵ 5. *Apostolstwo instytucji*,³⁶ 6. *Wyłączenie członków z instytucji*³⁷ (podzielony na trzy artykuły),³⁸ 7. *Zakonnicy wyniesieni do godności biskupiej*³⁹ i 8. *Konferencje wyższych przełożonych*.⁴⁰

Nie ulega wątpliwości, że w układzie omawianego obecnie schematu (z 1980 r.) mamy do odnotowania ważny postęp, jednak nie był to jeszcze ostateczny etap modyfikacji. Zastrzeżenia mogły dotyczyć przede wszystkim uwładu części pierwszej. Z Polski nadeszło (m. in.) uwagę dotyczącą wspomnianego wyżej układu. Zaproponowano, aby w tej części była rzeczywicie mowa o wszystkich wiernych (w ogólności), co wyraźnie sugeruje zamieszczony na początku tytuł. W związku z tym wysunięto propozycję takiego nowego układu: I. *De iuribus et obligationibus christifidelium*, II. *De ministris sacris seu de clericis...* (jak w schemacie), III. *De personis: Deo consecratis per professionem consiliorum evangelicorum (notiones generales, divisiones, fines institutorum...)*, IV. *De obligationibus et iuribus christifidelium laicorum*. Taki układ materiału prawnego stanowiłby pełne odbicie rzeczywistości życia kościelnego. Wśród Ludu Bożego rozróżniamy bowiem duchownych i wiernych świeckich oraz tych, którzy spośród jednych i drugich podejmują życie konsekrowane.⁴¹

W 1982 roku gotowy był schemat, który nazwano najnowszym.⁴² W stosunku do poprzedniego przyniósł on kilka nowych rozwiązań dotyczących układu materiału. Poważnie zmieniono dawny układ części pierwszej. W miejsce dwóch wprowadzono cztery tytuły: I. *Obowiązki i prawa wszystkich wiernych*, II. *Obowiązki i prawa wiernych świeckich*, III. *Święci szafarze czyli duchowni* (podzielony jak w poprzednim schemacie na cztery rozdziały) i IV. *Stowarzyszenia wiernych*, podzielony na cztery rozdziały.⁴³ Tytuł pierwszy jest tutaj nowy, drugi pokrywa się z dawnym drugim, trzeci przejął materiał prawny poprzedniego tytułu pierwszego. Natomiast w ty-

³⁴ Oto tytuły czterech artykułów: 1. *De admissione in novitiatum*, 2. *De novitiatu et novitiorum institutione*, 3. *De professione religiosa*, 4. *De religiosorum institutione*.

³⁵ *De Institutum eorumque sodalium obligationibus et iuribus*.

³⁶ *De apostolatu Institutum et de operibus apostolicis exercendis*.

³⁷ *De separatione sodalium ab Instituto*.

³⁸ Oto tytuły trzech artykułów: 1. *De transitu ad aliud Institutum*, 2. *De egressu ab Instituto*, 3. *De dimissione sodalium*.

³⁹ *De religiosis ad Episcopatum evectis*.

⁴⁰ *De Conferentiis Superiorum Maiorum*.

⁴¹ Por. Konstytucja soborowa o Kościele *Lumen gentium*, n. 43, 2.

⁴² *Schema novissimum*.

⁴³ Oto tytuły czterech rozdziałów: I. *Normae communes*, II. *De christifidelium consociationibus publicis*, III. *De christifidelium consociationibus privatis* i IV. *Normae speciales de laicorum consociationibus*.

tule czwartym znalazły się normy zamieszczone poprzednio w sekcji trzeciej części trzeciej.⁴⁴

W części drugiej zachowano podział na dwie sekcje. Skrócono tytuł sekcji pierwszej: *Najwyższa władza w Kościele* (dawniej było ponadto: *i jej wykonywanie*). Również w układzie tej sekcji wprowadzono pewną modyfikację, bo rozdział pierwszy otrzymał podział na dwa artykuły: 1. *Biskup Rzymski* i 2. *Kolegium Biskupów*.

Poważne natomiast zmiany wprowadzono w układzie drugiej sekcji. Na pierwsze miejsce wysunął się dawny tytuł drugi: *Kościół partykularny i ustanowiona w nim władza*. Jednakże ten poprzednio bardzo obszerny tytuł, został podzielony na dwa odrębne tytuły. Pierwszy zachował dotychczasową nazwę (całego dawnego tytułu), drugi zaś otrzymał nową: *Wewnętrzna struktura Kościołów partykularnych*. Wspomnianych jednak wyżej dwóch nowych tytułów nie umieszczono po kolei, lecz zostały przedzielone materiałem zawartym w tytule II schematu z 1980 roku. Obecna sekcja druga objęła następujące cztery tytuły: I. *Kościół partykularny i ustanowiona w nim władza*, II. *Zrzeszenia Kościołów partykularnych*, III. *Wewnętrzna struktura Kościołów partykularnych* i IV. *Pralatury personalne*. Ostatni tytuł jest zupełnie nowy. Tej instytucji nie przewidywały poprzednie schematy.

Jak już wspomniano pierwszy tytuł powstał z podziału poprzedniego tytułu drugiego. Nie był to jednak zwykły podział obszernego materiału na dwie odrębne jednostki, lecz dokonano także przesunięć materiału z jednego miejsca w drugie. I tak, w nowym schemacie, w tytule pierwszym znalazły się następujące rozdziały tytułu drugiego poprzedniego schematu: I. *Kościół partykularny*, II. *Biskupi* (podzielony jak dawniej na trzy artykuły) i VII. *Przeszkodzenie i opróżnienie stolicy biskupiej* (podzielony jak przedtem na dwa artykuły). Wypada zaznaczyć, że materiał prawny tego ostatniego rozdziału w poprzednim schemacie był mniej więcej w tym samym miejscu co w Kodeksie z 1917 roku.⁴⁵

Obecny tytuł trzeci przejął pozostały materiał tytułu drugiego schematu z 1980 roku, zachowując przyjęty tam układ. W nowym schemacie tytuł ten jest podzielony na osiem rozdziałów.⁴⁶ W ostat-

⁴⁴ Przypomnijmy, że cała część trzecia w poprzednim schemacie była zatytułowana: *De consociationibus in Ecclesia*. Podzielona była na trzy sekcje: I. *De Institutis vitae consecratae*, II. *De societibus vitae apostolicae* i III. *De aliis christifidelium consociationibus*. Sekcja III, jako tytuł IV w części pierwszej księgi II w schemacie z 1982 roku otrzymała tytuł: *De christifidelium societibus*.

⁴⁵ W Kodeksie z 1917 roku materiał *De sede impedita aut vacante ac de Vicario Capitulari* był zamieszczony bezpośrednio po „konsultorach diecezjalnych” (por. kan. 429 nn.).

⁴⁶ Oto tytuły tych rozdziałów: I. *De synodo dioeclesana*, II. *De curia dioeclesana* (podzielony na trzy artykuły: 1. *De vicariis generalibus et*

nim poszerzono materiał o „kapelanów”. Wprowadzono ich dopiero obecnie do schematu Kodeksu. Ten zmodyfikowany rozdział: *Rektorzy kościołów i kapelani* został podzielony na dwa artykuły: *Rektorzy kościołów i Kapelani*.

Poważnych zmian dokonano w dawnej części trzeciej. Przede wszystkim otrzymała nowy tytuł: *Instituty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostołskiego* (*De Institutis vitae consecrate et de societatis vitae apostolicae*). Przypomnijmy, że zastąpił on poprzedni tytuł *Stowarzyszenia w Kościele*. Zaliczenie „zakonów” do rzędu zwykłych stowarzyszeń kościelnych, spowodowało słusznie liczne sprzeciwy, których nie wolno było zlekceważyć. Na skutek tego zniknęła w tej części sekcja trzecia *Inne stowarzyszenia wiernych*. Zamieszczony w niej materiał prawny znalazł się obecnie w części pierwszej jako tytuł czwarty. Z konieczności należało nieco zmodyfikować jego nazwę.⁴⁷

W związku z powyższą zmianą, część trzecia w schemacie z 1982 roku została podzielona na dwie sekcje. Obydwie zatrzymały dotychczasowe nazwy tytułowe.⁴⁸ Układ sekcji pierwszej pozostał bez zmian.⁴⁹ Sekcja druga, podobnie jak w poprzednim schemacie, nie została podzielona na podpunkty.

episcopalibus, 2. *De cancellario aliisque notariis et de archivis* — w poprzednim schemacie było: *de archivo episcopali* — 3. *De consilio a rebus oeconomicis et de oeconomio*, III. *De consilio presbyterali et de collegio consultorum*, IV. *De canonicorum capitulis*, V. *De consilio pastoralis*, VI. *De parochiis, de parochis et de vicariis parochialibus*, VII. *De vicariis foraneis*, VIII. *De ecclesiarum rectoribus et de cappellanis* (podzielony na dwa artykuły: 1. *De ecclesiarum rectoribus* i 2. *De cappellanis*).

⁴⁷ Obecna nazwa brzmi: *Stowarzyszenia wiernych — De christifidelium consociationibus*.

⁴⁸ Sekcja pierwsza: *Instituty życia konsekrowanego — De institutis vitae consecratae* i druga: *Stowarzyszenia życia apostołskiego — De societatis vitae apostolicae*.

⁴⁹ A więc podzielony jest na trzy tytuły: I. *Normae communes omnibus institutis vitae consecratae*, II. *De institutis religiosis* i III. *De institutis saecularibus*. Tylko tytuł II jest podzielony na dalsze jednostki, mianowicie na osiem rozdziałów: I. *De domibus religiosis earumque erectione et suppressione*, II. *De Institutorum regimine* (podzielony na trzy artykuły: 1. *De Superioribus et consiliis*, 2. *De capitulis*, 3. *De bonis temporalibus eorumque administratione*), III. *De candidatorum, admissione et sodalium institutione* (podzielony na cztery artykuły: 1. *De admissione in novitatum*, 2. *De novitiatu et novitorum institutione*, 3. *De professione religiosa* i 4. *De religiosorum institutione*), IV. *De Institutorum eorumque sodalium obligationibus et iuribus*, V. *De apostolatu institutorum*, VI. *De separatione sodalium ab instituto* (podzielony na trzy artykuły: 1. *De transitu ad aliud institutum*, 2. *De egressu ab instituto*, 3. *De dimissione sodalium*), VII. *De religiosis ad episcopatum evectis*, VIII. *De conferentiis Superiorum maiorum*.

IV. Układ przyjęty w Kodeksie Jana Pawła II

Jest zrozumiałe, że modyfikacje dokonywane w związku z opracowywaniem kolejnych trzech schematów interesującej nas książki drugiej zmierzały, według zamierzeń Komisji, do coraz doskonalszego układu materiału. Jak widzieliśmy w wielu wypadkach były one zasadnicze. Dodajmy od razu, że były one największe w stosunku do pozostałych ksiąg Kodeksu. Odczytujemy w tym z jednej strony wyraz wielkiej troski, aby nowy układ Kodeksu był możliwie najlepszy, z drugiej zaś strony wolno powiedzieć, że sprawa nie była wcale łatwa.

Jak już wspomniano schemat z 1982 roku został nazwany *novissimum* i został przedstawiony Ojcu świętemu.⁵⁰ Nie ulega wątpliwości, że Papieska Komisja widziała w nim uwieńczenie swojego dzieła, które powinno otrzymać aprobatę Najwyższego Prawodawcy. Schemat nosi datę 25 marca 1982 roku. Do momentu promulgacji minęło dziesięć miesięcy. Nie jest tajemnicą, że w tym czasie dokonano w schemacie szeregu modyfikacji, które objęły również sam układ materiału prawnego w księdze drugiej.

Modyfikacje dotyczące układu materiału w tym studium prac nie mogły być wielkie. Mamy do odnotowania tylko jedną zmianę. Materiał prawny o *praelaturach personalnych* zawarty w ostatnim schemacie w tytule czwartym sekcji drugiej części drugiej, został przesunięty do części pierwszej, która w związku z tym powiększyła się o jeden tytuł.⁵¹

Niełatwą jest rzeczą dokonać oceny układu materiału w księdze drugiej Kodeksu. Już podkreślono, że poważne nieraz zmiany wprowadzane w związku z przygotowaniem kolejnych schematów były wyrazem troski, ażeby układ książki był możliwie najlepszy. Trzeba ponadto zaznaczyć, że w tych sprawach nie ma rozwiązań doskonałych. Niemniej jednak wolno dokonać jakiejś krytycznej oceny tego co zrobiono.

Mając na uwadze najpierw ogólną strukturę książki drugiej, należy zacząć od podkreślenia, że bardzo słusznie umieszczono na początku jako część pierwszą materiał zatytułowany: *Wierni*. Wypada zauważyć, że ten temat był również przedmiotem zainteresowania *Fundamentalnego prawa Kościoła*. Dotyczy to jednak głównie sformułowania tytułu tego materiału prawnego, mniej zaś

⁵⁰ „Schema novissimum iuxta placita Patrum Commissionis emendatum atque Summo Pontifici praesentatum”.

⁵¹ W ten sposób część pierwsza otrzymała w Kodeksie pięć następujących tytułów: I. *De omnium christifidelium obligationibus et iuribus*, II. *De obligationibus et iuribus christifidelium laicorum*, III. *De ministris sacris seu de clericis*, IV. *De praelaturis personalibus*, V. *De christifidelium consociationibus*.

jego treści.⁵² Można też powiedzieć, że w przygotowaniu i umieszczeniu interesującego nas teraz materiału skorzystano z prac Soboru nad Konstytucją dogmatyczną o Kościele. Mianowicie w trakcie dyskusji nad schematem dokonano przedstawienia rozdziału drugiego i trzeciego.⁵³

Idąc niejako za kierunkiem wytyczonym przez Konstytucję soborową *Lumen gentium*, słusznie w części drugiej zamieszczono prawodawstwo o *hierarchicznej strukturze Kościoła*, zapożyczając i tym razem tytuł ze wspomianej konstytucji.⁵⁴ W dalszym jednak układzie materiału nie skorzystano ze wzoru jakiego dostarczył ten dokument soborowy. Raczej miano na uwadze układ poprzedniego Kodeksu, który zaraz po *duchownych* zamieścił materiał prawny dotyczący zakonników.

Przypomnijmy, że w soborowej Konstytucji po rozdziale o hierarchicznym ustroju Kościoła, następuje rozdział o świeckich, a dopiero później (po rozdziale V — *powszechne wezwanie do świętości*) zamieszczono rozdział o zakonnikach. Pomijając sprawę kolejności, odczuwa się brak osobnej części o *wiernych świeckich*. Jak widzieliśmy proponował to schemat z 1977 roku. Właśnie tu miała być mowa o *obowiązках i prawach wiernych świeckich* i tutaj przewidywano zamieszczenie *norm specjalnych o stowarzyszeniach wiernych świeckich*.⁵⁵ Byłoby bardzo wskazane w tej części zamieścić normy o apostołstwie świeckich. Zaznaczmy, że Sobór poświęcił tej sprawie osobny Dekret, zaczynający się od słów *Apostolicam actuositatem*. Co więcej, w tym właśnie dokumencie Ojcowie zwracali się bezpośrednio w tej sprawie do Papieskiej Komisji.⁵⁶ Abstrahując o treści norm prawnych, należy zaznaczyć,

⁵² Schemat prawa fundamentalnego z 25. 7. 1970 r. obejmował wstęp oraz trzy następujące rozdziały: I. *Kościół czyli Lud Boży*, II. *Zadania (funkcje) Kościoła* i III. *Kościół i wspólnota ludzka*. Rozdział pierwszy jest podzielony na dwa artykuły: 1. *Wierni w ogólności (De christifidelibus omnibus)* i 2. *Hierarchia kościelna (De hierarchia in Ecclesia constituta)*.

⁵³ W Konstytucji dogmatycznej o Kościele, po wstępnym rozdziale (*Tajemnica Kościoła*), idą kolejno rozdziały: II. *Lud Boży*, III. *O hierarchicznym ustroju Kościoła, a w szczególności o episkopacie* itd. W pierwszym okresie prac soborowych na pierwszym miejscu był schemat o *hierarchicznej strukturze Kościoła*, a dopiero następny o *Ludzie Bożym*.

⁵⁴ Przypomnijmy, że tytuł rozdziału II Konstytucji „*Lumen gentium*” brzmi: *O hierarchicznym ustroju Kościoła, a w szczególności o episkopacie*. Łacińskie słowo *constitutio* można oddać na język polski przez „ustrój” lub „struktura”.

⁵⁵ W schemacie księgi o *Ludzie Bożym*, w drugiej części przewidziana była specjalna sekcja (IV) — *De christifidelibus*, podzielona na dwa rozdziały: I. *De obligationibus et iuribus christifidelium laicorum* i II. *Normae speciales de christifidelibus laicorum consociationibus*.

⁵⁶ We wstępie do tego dokumentu soborowego (n. 1, 4) spotykamy następującą uwagę: „W tym Dekrecie zamierza Sobór wyjaśnić istotę

że poprzedni Kodeks zamieścił w księdze drugiej specjalną część *De laicis*.

Przechodząc z kolei do układu materiału w ramach poszczególnych części, trzeba powiedzieć, że w tej sprawie jeszcze trudniej wypowiedzieć zdanie. Mając na uwadze część pierwszą wydaje się, że nie jest uzasadnione umieszczenie tutaj norm prawnych o *prae-turach personalnych*; chyba bardziej odpowiednie dla nich miejsce było w części drugiej, gdzie zamieszczono je w schemacie z 1982 roku.

Część druga objęła bardzo obszerny materiał prawny, który słusznie podzielono na dwie sekcje. Jak mieliśmy możliwość zauważyć tytuł sekcji pierwszej został skrócony przy opracowywaniu schematu z 1982 roku. Przedtem brzmiał *Najwyższa władza kościelna i jej wykonywanie*, obecnie zaś: *Najwyższa władza kościelna*. Chyba poprzednie sformułowanie lepiej zapowiadało treść zamieszczoną w tej sekcji. To samo należy powiedzieć o sformułowaniu tytułu w poprzednim Kodeksie: *De suprema potestate deque iis qui eiusdem sunt ecclesiastico iure participes*.

Gdy chodzi o inne możliwe układy materiału w sekcji pierwszej, to można wskazać również następujący: tytuł I — *Biskup Rzymski*, tytuł II — *Kolegium Biskupów* i tytuł III — *Współpracownicy Biskupa Rzymskiego w wykonywaniu pasterskiej posługi*. W ramach ostatniego tytułu byłyby następujące rozdziały: I. *Synod Biskupów*, II. *Kardynałowie Kościoła Rzymskiego*, III. *Kuria Rzymska* i IV. *Legaci papiescy*. Do dokonania takiego układu upoważnia m. in. kan. 334, który mógłby w nowym układzie stanowić kanon wstępny, zamieszczony na początku tytułu trzeciego.

Sekcja druga części drugiej zawiera materiał prawny dotyczący *Kościółów partykularnych oraz ich zrzeszeń*. Właśnie prawidłowy układ zawartych w tej sekcji norm nastreczył największą trudności Papieskiej Komisji. Stąd poszczególne partie materiału wędrowały z jednego miejsca na drugie, przy sporządzaniu kolejnych schematów, co trwało aż do promulgacji Kodeksu. Znowu rodzi się pytanie, czy wspomniane modyfikacje rzeczywiście doprowadziły do lepszych ujęć, a także czy możliwe były inne rozwiązania.

Wydaje się, że podział tytułu drugiego dokonany w związku z przygotowaniem schematu z 1982 roku i przyjęty wtedy układ materiału, o czym była poprzednio szczegółowo mowa, nie znajdują wystarczającego uzasadnienia. Powstała bowiem taka sytuacja, że o Kościołach partykularnych jest mowa w dwóch miejscach,

apostolstwa świeckich, jego charakter i różnorodność, a także wyłożyć jego podstawowe zasady oraz podać wskazania duszpasterskie dla skutecznego wprowadzenia go w życie. Mają one posłużyć za normę przy rewizji prawa kanonicznego w kwestiach dotyczących apostolstwa świeckich”.

mianowicie w tytule pierwszym i trzecim, które oddziela od siebie tytuł drugi *Zrzeszenia Kościołów partykularnych*. Ponadto niełatwo uzasadnić, dlaczego w tytule o *władzy ustanowionej w Kościołach partykularnych* (tytuł I), nie mówi się o *wikariuszach generalnych i biskupich*, którzy przecież posiadają zwyczajną władzę wykonawczą.

Rodział o *dziekanach* jest umieszczony w nowym Kodeksie (a tak było już w schematach poczynając od 1977 roku) dopiero po wikariuszach parafialnych. Poprzedni Kodeks zamieścił tę instytucję przed proboszczami i podobnie uczynił to dekret soborowy *Christus Dominus*.⁵⁷ Wydaje się, że było to słuszniejsze, ponieważ dziekanami podejmują duszpasterstwo ponadparafialne i występują w charakterze łączników między biskupem diecezji i proboszczami.

Obecnie w jednym rozdziale połączono prawodawstwo dotyczące parafii, proboszczów i wikariuszy. Na pewno jest to słuszne,⁵⁸ szkoda jednak, że nie wprowadzono podpodziałów na artykuły, skoro zgromadzono w jednym rozdziale aż 37 kanonów, posiadających nieraz obszerną treść. Zastosowano zaś taki podział w ostatnim rozdziale, gdzie mowa o rektorach kościołów i kapelanach, chociaż cały rozdział obejmuje tylko 16 kanonów.

Sobór Watykański II przywrócił stały diakonat w Kościele.⁵⁹ W tej sprawie ukazał się również obszerny dokument w prawodawstwie posoborowym.⁶⁰ Niestety, instytucja ta nie znalazła swojego miejsca w nowym Kodeksie.⁶¹ Wydaje się, że normy w tej sprawie można było zamieścić zaraz po rozdziale o rektorach i kapelanach, poświęcając jej kolejny rozdział (IX).

Gdy chodzi o możliwości zastosowania innego układu materiału w części drugiej księgi o Ludzie Bożym, to wydaje się, że można było w większym stopniu niż to uczyniono skorzystać z wzorów wypracowanych w przygotowaniu dekretu soborowego *Christus Dominus*. Wskazany jest podział na dwie sekcje, co zresztą przewiduje obecny Kodeks. Byłoby jednak może lepiej sekcję pierwszą zatytułować „Pasterzowanie Kościołem powszechnym”, drugą zaś *Pasterzowanie Kościołami partykularnymi*.

Sekcja pierwsza objęłaby dwa tytuły: I. *Biskup Rzymski i Kolegium Biskupów* (r. I. *Biskup Rzymski* i r. II. *Kolegium Biskupów*)

⁵⁷ Por. Dekret soborowy *Christus Dominus*, n. 29, 1.

⁵⁸ Autorzy komentujący Kodeks z 1917 roku, łączyli w swoich opracowaniach te trzy sprawy, choć nie zawsze zaznaczali to w tytule: por. L. Bender, *De parochiis et vicariis paroeialibus*, Roma 1959 r. Rozdział II tego opracowania jest poświęcony „parafii”.

⁵⁹ Por. Konstytucja soborowa *Lumen gentium*, n. 29, 2.

⁶⁰ Motu proprio *Sacrum diaconatus ordinem* — ustalające normy ogólne dla przywróconego w Kościele Łacińskim stałego diakonatu: AAS 59(1967)697—704 (PPK, t. 1, z. 1, nn. 462—516).

⁶¹ Oczywiście jest w Kodeksie mowa o diakonach stałych, ale tylko „okazyjnie”, np. w związku z formacją duchowieństwa (por. kan. 236).

oraz II. *Współpracownicy Biskupa Rzymskiego* (podzielony na rozdziały, jak w obecnym Kodeksie).

Sekcja druga mogłaby objąć pięć następujących tytułów: I. *Kościół partykularny i biskupi* (r. I. *Kościół partykularny*, II. *Biskupi w ogólności*); II. *Biskupi diecezjalni*; III. *Przeszkodzenie i wakans stolicy biskupiej*; IV. *Wewnętrzna organizacja Kościołów partykularnych* (r. I. *Synod diecezjalny*, itd., jak w Kodeksie); V. *Zespoły Kościołów partykularnych* (r. I. *Prowincje i regiony kościelne...*, jak w Kodeksie).

Tytuł V można by umieścić także (i byłoby chyba lepiej) jako tytuł II. Ponadto tytuł IV sekcji II mógłby otrzymać takie oznaczenie: *Współpracownicy biskupa diecezjalnego*, obejmując także biskupów koadiutorów i pomocniczych.⁶²

Zakończenie

Podjęte tutaj poszukiwania i rozważania ukazały przede wszystkim drogę, jaką przeszedł układ materiału księgi o Ludzie Bożym, zanim otrzymał szatę zewnętrzną, którą spotykamy w obecnym Kodeksie promulgowanym przez Jana Pawła II. Widzieliśmy, że na kolejnych etapach wprowadzano wiele i to poważnych zmian, co miało miejsce jeszcze niemal w ostatniej chwili. Przypomnijmy, że odczytujemy w tym zarówno troskę o zastosowanie możliwie najlepszego układu, jak i niezwykle trudności związane z opracowaniem takiego układu.

Podjęto też próbę oceny tego co ostatecznie wybrano. Owszem, wielokrotnie wskazano możliwości innego ujęcia, którego wydaje się korzystniejsze. Jednak również i to wskazuje na skomplikowanie sprawy i trudność znalezienia takiego wyjścia, które by wszystkim mogło zadowolić.

Circa ordinem systematicum libri de Populo Dei in Codice Ioannis Pauli II quaestio

Ordo systematicus cuiuscuiusque collectionis res magni momenti constituitur. Longum et multis in modificationibus dives erat iter, quo divisio materiae hoc in libro, subsequentibus schematibus transiit, donec in novo Codice ultimam formam induit. Ex his conatibus una ex parte maxima diligentia et cura Pontificiae Commissionis, ut divisio materiae, in quantum fieri possit, optima sit, ex altera vero ipsam rem revera quam maxime difficilis esse, apparet.

Auctor huius articuli hoc sibi proposuit, ut non solum simplicem informationem de itinere ordinis systematici illius Libri praesentare, sed etiam aliquam criticam aestimationem ac nonnullae alternativae propositiones proponere vult. Tota materia sic disposita est: I. *Priora*

⁶² Por. Dekret soborowy *Christus Dominus*, n. 25.

schemata, II. *Schema de anno 1977*. III. *Schemata 1980 et 1982 a.*, IV. *Ordo systematicus in Codice Ioannis Pauli II.*

En una ex propositionibus aliae divisionis partis saecundae Libri de Populo Dei *De Ecclesiae constitutione hierarchica*: Sectio I — *De regimine Ecclesiae universae*, tit. I. *De Romano Pontifice deque Collegio Episcoporum* (c. I. *De Romano Pontifice* et c. II. *De Collegio Episcoporum*), tit. II. *De Romani Pontificis in munere pastoralis cooperantibus* (c. I. *De Synodo Episcoporum* etc., ut in Codice). Sectio II — *De regimine Ecclesiarum particularium*, tit. I. *De Ecclesiis particularibus et de Episcopis* (c. I. *De Ecclesiis particularibus* et c. II. *De Episcopis in genere*), tit. II. *De Ecclesiarum particularium coetibus* (ut in Codice), tit. III. *De Episcopis dioecesanis*, tit. IV. *De Episcopis coadiutoribus et auxiliaribus*, tit. V. *De sede impedita et de sede vacante*, tit. VI. *De interna ordinatione Ecclesiarum particularium* (c. I. *De synodo dioecesana* ... ut in Codice, c. IX. *De diaconis permamente constitutis*).